

БРИТАНІЯ ТА ЄЕС У 1961-1963 рр.

UNITED KINGDOM AND EEC IN 1961-1963

Мета. Дослідити процес переорієнтації зовнішньополітичних інтересів Британії: від підтримання імперської величі до прагнення стати важливим політичним гравцем на європейському континенті, вивчити першу спробу приєднання країни до ЄЕС.

Методика. Автором використано метод комплексного підходу до матеріалу задля поєднання різних засобів політологічного дослідження: хронологічного, порівняльно-історичного, структурно-систематичного, аналітичного, статистичного.

Результати. У статті було вивчено історичний досвід Британії та труднощі, що виникли під час її спроб зайняти своє місце в інтеграційних інститутах, визначено, як цей досвід може бути використаний Україною.

Наукова новизна. Обмеженість дослідження зумовлено тим, що було проаналізовано перший етап шляху Британії до ЄЕС з метою використання цього позитивного досвіду.

Практична значущість. Прагматична сторона даного дослідження полягає в можливості застосування отриманих результатів в життя сучасного суспільства для вирішення глобальних проблем.

Ключові слова: інтеграція, ядерний фактор, зовнішньополітичний курс, Співдружність, Суецький канал.

Актуальність проблеми. Друга половина ХХ століття характеризується прагненням країн об'єднати свої зусилля задля досягнення більшого економічного та політичного розвитку. Саме цей період історії відзначено появою та розвитком інтеграційних процесів. Інтеграція кожної країни мала свої риси та особливості, вона ніколи не проходила без проблем і розбіжностей з тієї чи іншої причини. У цьому відношенні перша спроба приєднання Британії до ЄЕС (1961-1963 рр.) є дуже показовим прикладом. Дослідження її досвіду є актуальним для країн, які беруть участь у сучасних інтеграційних процесах.

Метою статті є визначення особливостей, які виникли у відносинах між Британією та ЄЕС, дослідження унікального британського інтеграційного шляху в зазначений період.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відносини між Британією та ЄЕС у 1961-1963 рр. досліджували такі провідні закордонні автори, як М. Дедман, Д. Урвін, У. Хаттон. Також ця тема знайшла своє відображення в роботах російських і українських авторів, таких як В.Г. Барановський, А.А. Лебедев, Ю. Борко, С. Буторіна та А.В. Валусь.

Виклад основного матеріалу. Зовнішня політика Великої Британії після війни базувалася на так званій «теорії трьох кіл» В. Черчилля. Згідно з нею, трьома рівноправними складовими політики були відносини та зв'язки із США, імперією, а пізніше країнами Співдружності та Європою.

Слід зазначити, що майже до кінця 60-х років вплив Британії на європейській арені зменшувався, навіть незважаючи на те, що в 1954 році Прем'єр-міністр Іден зро-

быв великий внесок в розробку Паризьких угод і цим створив умови для перетворення Західноєвропейського союзу в плацдарм для просування британської політики. Однак слідом за цією перемогою вже в 1958 році на Британію чекала поразка. Ідея створення зони вільної торгівлі не зустріла схвалення з боку сусідів.

Відносини з Європою були досить неоднозначними, особливо в питаннях інтеграції. Як добре відомо, спочатку Британія відмовлялась від участі в інтеграційних проєктах, таких як Європейська спільнота з вугілля та сталі та Європейська економічна спільнота [5].

Відмова від участі у будь-якій інтеграції вперше пролунала ще в 1950 році. Французький уряд запропонував Британії приєднатися до створення Європейської спільноти з вугілля та сталі. У відповідь на це Прем'єр-міністр Еттли відзначив, що існує велика різниця між міжнародними угодами, до яких його уряд може приєднатися, та наднаціональними, які передбачають відмову від частини суверенітету і на які він погодитися не може. Та ж політика діяла і стосовно пропозиції створення Європейської оборонної спільноти [2].

У плані Шумана Британія одразу побачила загрозу своїм економічним і політичним інтересам. Договір про ЄСВС ставив під контроль виробництво, експорт та імпорт країн-учасниць і передачу частини суверенітету на наддержавний рівень, що робило неможливим негайне приєднання країни. Окрім того, у випадку неприєднання спільнота наносила велику шкоду інтересам англійських монополій, послаблювала їхній вплив у Рурі та Західній Німеччині, що тягнуло за собою скорочення експорту вугілля та руди [3].

Неприєднання до Римського договору також мало свої причини. Після Другої світової війни Британія, здавалось, мала такі позиції, які було дуже важко похитнути. Крім того, що вона вийшла з конфлікту переможницею, запорукою її процвітання також були широкі колоніальні володіння. Великі сподівання покладалися на «особливі відносини» із США. У свою чергу, прагнення зберегти ці позиції ставало великою перешкодою для участі Британії в інтеграційних проєктах. Звісно, у разі згоди країна могла б претендувати на позицію лідера на континенті. Але водночас це поставило б під удар інші інтереси. Наприклад, свобода дій Англії в інших частинах світу була б серйозно обмежена та постала б необхідність відмовитись від системи преференцій. Країна не хотіла відмовлятися від своїх імперських інтересів, пов'язувати себе зобов'язаннями та допускати посилення впливу країн шістки на свою політику. З цього приводу Монне казав: «Я ніколи не розумів, чому Британія не приєдналась. Я дійшов висновку, що, можливо, це ціна за перемогу – ілюзія, що можна зберегти те, що маєш, без змін» [1].

Британський уряд приніс в жертву курс, який міг зупинити стрімку втрату впливу на континенті заради збереження позаєвропейських інтересів, які на той час здавалися першочерговими. Однак зміни на міжнародній арені не примусили на себе довго чекати. Розпочався процес деколонізації. Уже в 1950-1960-х рр. більшість країн, що входили в імперію, здобули незалежність. Це значно похитнуло становище Британії, бо вона великою мірою орієнтувалася на експлуатацію колоній. Правлячі кола намагались відстояти свої інтереси в особливо важливих регіонах для збереження політичного престижу й економічного стану. Суецька криза 1957 року лише поглибила економічні проблеми [4]. Британській економіці було нанесено величезних збитків. Збільшились витрати на військові потреби, окрім того, закриття Суецького каналу призвело до необхідності закупівлі американської нафти. Усе це, в свою чергу, викликало відтік валютних резервів.

Разом з тим виникли проблеми міжнародного рівня. На Генеральній Асамблеї ООН, що проходила 2 листопада 1956 року, відбулося голосування за припинення агресії проти Єгипту. Лише дві країни (окрім країн-агресорів) проголосували проти – Нова Зеландія та Австралія. Канадський міністр зовнішніх справ Пірсон заявив, що Суецька

криза поставила під загрозу існування Співдружності. У результаті агресії Британія втратила свій вплив на Близькому та Середньому Сході, але не похитнула своє міжнародне становище.

У 50-х рр. ХХ ст. відбулися зрушення і на європейській арені. Франція змінила свій політичний курс з проанглійського на західнонімецький. Протягом багатьох десятиліть вплив британської дипломатії базувався на ролі своєрідного арбітра між Францією та Німеччиною. Тож розрив старої системи відносин у цьому трикутнику й утворення коаліції двох супротивників Британії не могло позитивно відобразитися на становищі країни.

У 1950-1960-х рр. британське господарство також переживало не найкращі часи. Ставка, що була зроблена на зарубіжну продовольчу експансію монополій, викликала величезний відтік капіталів, що потягнуло за собою так звану «англійську хворобу» – низькі темпи розвитку виробництва [7]. Також болючими моментами були слабкість фунта відносно інших європейських валют, кризи платіжного балансу та періодичне виснаження валютних резервів. Зміни в світі потребували адекватної відповіді з боку правлячих кіл Британії, переосмислення зовнішньої політики та її напрямків. Погляд Лондона поступово повертався в бік Європи. Це привело до зміни концепції політики: доктрину «трьох кіл» витіснила доктрина «зони зосередження». Нова концепція була результатом еволюції старої міжнародної системи та її пристосування до реалій того часу. Зовнішня політика Британії поступово почала набувати регіональності. Відмова від участі в ЄЕС почала сприйматися як помилка, яку треба виправити якнайшвидше [6]. Рішення про подання офіційної заяви про вступ до ЄЕС було прийнято кабінетом Макміллана 27 липня 1961 р. Однак Британія одразу ж заявила, що буде намагатися досягти таких умов, які будуть задовольняти не тільки її, але й країни Співдружності. Але, незважаючи на таку заяву та постійне ствердження, що цей факт лише зміцнить їхні зв'язки, розпочатий процес наніс збитків і без того послабленим відносинам. Фактично, спроба приєднання Британії до ЄЕС була визнанням того, що Співдружність більше не може підтримувати впливовість країни.

Дуже добре Британія усвідомлювала той факт, що задля успішного приєднання до ЄЕС потрібно налагодити відношення з Францією, яка претендувала на роль неформального лідера в спільноті. У 1960-1962 рр. Г. Макміллан і Ш. де Голль провели кілька зустрічей, під час яких стало зрозуміло, що Британія і Франція мають схожі позиції з низки питань, труднощі виникали лише щодо теми відносин із США і перспектив співпраці в ядерній області [7].

Франція перебувала на шляху до «ядерного клубу» і бачила співпрацю з Британією в цьому питанні досить корисною. У своїх мемуарах Г. Макміллан писав, що генерал бажав отримати ядерну зброю для своєї країни. Так само звучали натяки, що Париж піде на зустріч Лондону в разі прийняття правильного рішення з цього питання. У свою чергу, Г. Макміллан був готовий на співпрацю, якби Британія не була пов'язана з США угодою 1958 р., згідно з якою вона не мала права ділитися ядерними технологіями з іншими країнами. Також справедливим буде зазначити, що окрім ядерного питання, де Голль бачив перешкодою для інтеграції Британії й економічні аспекти. Країни «шістки» мали доповнювальну економіку, в той час як про Британію такого сказати було не можна. Де Голль зазначив, що інтеграція проходила нелегко навіть за взаємодоповнюваності економік країн «шістки». Це означало, що приєднання кожного нового члена може створювати певну турбулентність у різних сферах відносин між країнами-учасницями. Ризику під переговорами про приєднання Англії до ЄЕС поставили англо-американські угоди, укладені в Нассау в грудні 1962 р. Вашингтон надавав Лондону систему «Поларіс», в якій ядерні боєголовки мали бути британського виробництва. У свою чергу, Лондон передавав англійські ядерні сили під керівництвом НАТО [8].

Генерал де Голль сприйняв угоди в Нассау як фактичне припинення самостійної британської ядерної політики. Він зрозумів, що Британія не змінюватиме свого головного партнера (США) на Францію. 14 січня 1963 р. на прес-конференції де Голль публічно виступив проти приєднання Британії до ЄЕС, фактично наклавши на нього вето, яке увійшло в історію як «залізне».

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що після Другої світової війни сприйняття Британією інтеграційних процесів на континенті змінювалося від скептицизму до прагнення брати в них участь. Це багато в чому залежало від усвідомлення країною свого місця у новому світовому порядку. Відмовившись від імперської величч, Британія звернула свій погляд у бік Європи. У період з 1961-1963 рр. країна спрямувала багато зусиль на приєднання до ЄЕС, яке могло дати їй шанс на відродження впливу на континенті. Однак там уже був неформальний лідер, від якого фактично і залежала участь Британії у спільноті. Таким лідером була Франція. Ця країна не прагнула допускати в європейський театр такого сильного конкурента, як Британія, принаймні, не отримавши ніякої вигоди. Наріжним каменем переговорів стало ядерне питання, невирішеність якого спричинила «залізне вето».

Список літератури / References:

1. Dedman M.J. The Origins and Development of the European Union, 1945-95: A History of European Intagration / M.J. Dedman. – L., N.Y., 1996.
Dedman, M.J. (1996), *The Origins and Development of the European Union, 1945-95: A History of European Intagration*, Los-Angeles, New York, USA.
2. Urwin D.W. A Dictionary of European History and Politics, 1945-1995 / D.W. Urwin. – L., N.Y., 1996.
Urwin, D.W. (1996), *A Dictionary of European History and Politics, 1945-1995*, Los-Angeles, New York, USA.
3. Барановский В.Г. Политическая интеграция в Западной Европе. Некоторые вопросы теории и практики / В.Г. Барановский. – М.: Наука, 1983.
Baranovskiy, V.G. (1983), *Politicheskaya integratsiya v Zapadnoy Yevrope. Nekotoryye voprosy teorii i praktiki* [Political integration in Western Europe. Some questions of theory and practice], Nauka, Moscow, Russia.
4. Барановский В.Г. Европейское сообщество в системе международных отношений / В.Г. Барановский. – М., 1986.
Baranovskiy, V.G. (1986), *Yevropeyskoye soobshchestvo v sisteme mezhdunarodnykh otnosheniy* [European community in the system of international relations], Moscow, Russia.
5. Борко Ю. Европа: поиск новой идентичности / Ю. Борко, С. Буторина // Космополис. – 2002. – № 1.
Borko, Yu. and Butorina, S. (2002), “Europe: search of new identity”, *Kosmopolis*, no. 1.
6. Валуев А.В. Великобритания на пути в единую Европу: от Черчилля до Блэра / А.В. Валуев // Известия Российского государственного института им. А.И. Герцена. – 2009. – № 117.
Valuyev, A.V. (2009), “Great Britain on a way to single Europe: from Churchill to Blair”, *Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo instituta im. A.I. Gertsena*, no. 117.
7. Лебедев А.А. Очерки британской внешней политики (60-80-е гг.) / А.А. Лебедев. – М., 1988.
Lebedev, A.A. (1988), *Ocherki britanskoy vneshney politiki (60-80-ye gg.)* [Essays of the Britannic foreign policy (60-80th)], Moscow, Russia.
8. Хаттон У. Мир, в котором мы живём / У. Хаттон; пер. с англ., под ред. В.Л. Иноземцева. – М.: Ладомир, 2004.

Hutton, W. (2004), *Mir, v kotorom my zhivem* [The World We're In], Translated from engl., Ed. by Inozemtsev, V.L., Ladomir, Moscow, Russia.

Цель. Исследовать процесс переориентации внешнеполитических интересов Великобритании: от поддержания имперского величия до стремления стать важным политическим игроком на европейском континенте, изучить первую попытку присоединения страны к ЕЭС.

Методологическая основа. Автором использован метод комплексного подхода к материалу для сочетания различных средств политологического исследования: хронологического, сравнительно-исторического, структурно-систематического, аналитического, статистического.

Результаты. В статье были изучены исторический опыт Великобритании и трудности, которые возникли во время ее попыток занять свое место в интеграционных институтах; было определено, как этот опыт может быть использован Украиной.

Научная новизна. Ограниченность исследования обусловлена тем, что был проанализирован первый этап в отношениях Британии и ЕЭС с целью использования этого положительного опыта.

Практическая значимость. Прагматическая сторона данного исследования заключается в возможности применения полученных результатов в жизнь современного общества для решения глобальных проблем.

Ключевые слова: интеграция, ядерный фактор, внешнеполитический курс, Содружество, Суэцкий канал.

Purpose. Investigate the process of reorientation of foreign policy interests of the United Kingdom in order to maintain the imperial grandeur of aspiration to become an important political player in the European continent; investigate the first attempt of country's accession to the EEC.

Methodology. The author used the method of comprehensive approach to the material for the combination of various means political research: chronological, historical and comparative, structural and systematic, analytical, statistical.

Results. Studying of UK historical experience and the difficulties that arose during its attempts to take its place in institutions of integration; determine how this experience can be used by Ukraine.

Originality. Limitation of the study is caused by the fact that was analyzed the first phase in relations between Britain and the EU, in order to use this positive experience.

Practical importance. Pragmatic side of the research is the ability to use the results to life in a modern society for solutions to global problems.

Keywords: integration, nuclear factor, foreign policy, the Commonwealth, the Suez Canal.

Рекомендовано до публікації д-ром філос. наук
Крапівінім О.В. Дата надходження рукопису
04.11.2013 р.